

Regulace obchodu se zbraněmi

Jana Gallistlová
jana.gallistlova@amo.cz

#SUMMIT26

1 JAK ČÍST BACKGROUND?

Background byl vypracován pro účely Pražského studentského summitu. Slouží jako základní zdroj informací pro účastníky, kterým má pomoci se sepsání stanoviska na toto téma. Práce se zaměřuje na mezinárodní obchod se zbraněmi, jeho historický vývoj a úskalí. Vzhledem k tomu, že byl background sepsán v srpnu roku 2020, nemusí být některé obsažené informace aktuální.

2 ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Mezinárodní trh se zbraněmi se pohybuje na několika úrovních. Jedná se o obchody uzavírané mezi státy i o obchody mezi státy a samotnými výrobci zbraní. Obchod se zbraněmi je velmi důležitou položkou globální ekonomiky, a tak je třeba k němu přistupovat.¹

Na obchod se zbraněmi lze pohlížet optikou několika rovin. Mimo ekonomickou rovinu tohoto obchodu je nutné se zabývat i například rovinou politickou, etickou a také právní, která zahrnuje veškeré mezinárodní smlouvy zaměřené na téma obchodu se zbraněmi. Mezi-

národní smlouvy upravující obchod se zbraněmi, zejména Smlouva o obchodu se zbraněmi (Arms Trade Treaty - ATT), představují významnou součást mezinárodního práva. Tématem se často zabývá i OSN, vedle Výboru pro odzbrojování a mezinárodní bezpečnost (DISEC) a Úřadu pro odzbrojování (UNODA) je obchod se zbraněmi často projednáván i na půdě Valného shromáždění. Tyto výstupy však mají charakter doporučení. Sankce na obchod se zbraněmi rovněž bývají součástí rezolucí Rady bezpečnosti, které jsou již závazné.¹

3 MEZINÁRODNÍ OBCHOD SE ZBRANĚMI

3.1 Obchod se zbraněmi

3.1.1 Vývoj po studené válce

Po rozpadu Sovětského svazu a ke konci studené války roku 1991 se objem celosvětového obchodu se zbraněmi významně snížil, a to o téměř 40 % oproti době před rozpadem SSSR. Objem celosvětového trhu několik dalších let klesal nebo alespoň stagnoval. Po konci studené války byly zaznamenány u výrobců zbraní pokusy o rozšíření portfolia výroby i na civilní sektor, v některých případech dochází i ke kompletní změně orientace ve výrobě. Významným trendem bylo i postupné slučování výrobních podniků. Například deset největších výrobců zbraní kontrolovalo roku 1990 přibližně 37 % trhu. Roku 2005 téměř 60 % a v roce 2014 s mírným poklesem 50 %.^{2 3}

V souvislosti s útoky 11. září 2001 a operacemi Spojených států, jež jsou nazývány jako tzv. *válka proti terorismu*, došlo k výrazným změnám na poli mezinárodní bezpečnosti. Od té doby je poptávka po zbraních na vzestupu a v současnosti se objem celosvětového obchodu pohybuje podobně jako na konci studené války.^{2 3}

Šesti největšími dodavateli, kteří od konce studené války kontrolují kolem čtyř pětín celosvětového exportu, jsou Spojené státy, Rusko, Čína, Francie, Německo a Velká Británie a mezi důležité exportéry se začíná řadit i Izrael nebo Jižní Korea. Mezi největší importéry se naopak řadí Indie, Saúdská Arábie, Čína, Spojené arabské emiráty, Austrálie, Turecko a Pákistán. Společně se podílejí na 40 % celosvětových nákupů zbraní.^{2 3}

Celosvětový obchod se zbraněmi ovlivňuje snaha o regulaci ze strany mezinárodních organizací, zejména OSN a EU. Jde zejména o regulace, které jsou závazné pro všechny členské státy. Problémem je ovšem vymáhání těchto regulací, neboť někteří importéři nakoupené

zbraně nedostatečně hlídají nebo je rovnou přeprodávají do konfliktních regionů.^{3 4}

3.1.2 Vývoj v zemích bývalého Sovětského svazu

Některé státy bývalého Sovětského svazu, jako převládající dodavatelé zbraní v průběhu studené války, zaznamenaly obrovský pokles v poptávce po roce 1991. I přesto, že Ruská federace zdědila přes 70 % zbrojního průmyslu Sovětského svazu, roku 1993 bylo v Rusku činných pouze 30 % z těchto podniků, jejichž snahou byla změna orientace na civilní sektor. Důležitou roli hrála nadměrná zásobovanost Sovětského svazu, kvalita a také fakt, že množství výrobců stále čekalo na platby za dodané zboží. Po několik dalších let byl export z Ruské federace pouhým zlomkem předchozího vývozu, i přesto se stále držel na druhé příčce, a to i vlivem dodávek zbraní v rámci deblokace ruského státního dluhu. Vládní iniciativa zajistila, že se ruský zbrojní průmysl postavil na nohy a v posledních letech kontroluje pětinu světového exportu. Stále se však potýká s nedostatečnou kvalitou svých produktů. Ruska federace dodává zbrojní materiál především do Číny a Indie, která se vyzbrojuje kvůli stálému napětí na hranicích nejen s Pákistánem, ale i s expandující Čínou. V posledních letech také výrazně narostl ruský export do států Afriky, kde je momentálně největším dodavatelem zbraní. Největší dodávky pak směřují do Alžírsko, které z Ruska kupuje jak pokročilou těžkou pozemní techniku, tak vrtulníky a zajímá se o nákup nejnovějších letounů 5. generace Su 57.^{5 6 7 8 9}

3.1.3 Vývoj ve Spojených státech

Spojené státy na konci studené války zaznamenaly pokles v domácí i zahraniční poptávce. Nicméně především vlivem zákazníků, které převzaly od Ruské federace, ovládly

na dalších deset let polovinu světového obchodu. Přelom tisíciletí znamenal velký skok ve výrobě, kdy se snížila poptávka z Blízkého východu a východní Asie. Tyto regiony byly do té doby hlavními odběrateli amerických zbraní – jednalo se o téměř tři čtvrtiny celkového exportu USA. Po teroristických útocích 11. září 2001 začal obchod se zbraněmi opět narůstat a vzrůstající tendence pokračují dodnes. Ale množství regulačních pravidel pro obchod se zbraněmi ze strany mezinárodního společenství má naopak na objem obchodu negativní dopad.^{6 7}

Spojené státy se v současnosti se svými 36 % stále drží na vrcholu celosvětového exportu. Poptávka je nejen po jejich pokročilých vojenských letadlech, která míří jak ke spojencům v Evropě, tak ke spojencům přes Pacifik. Dále se z USA vyvážejí systémy protivzdušné obrany, obrněná vozidla, satelity a rakety. Polovina exportu USA putuje na Blízký východ – především do Saudské Arábie. V této souvislosti je důležité zmínit, že Saudská Arábie významně intervenuje v občanské válce v Jemenu, kde podporuje vládu prezidenta Hádího. Konflikt výrazně destabilizuje oblast Rudého moře, která je významná zejména z hlediska obchodu s ropou.^{9 10 13}

Mezi významné odběratele amerických zbraní patří mimo tradiční spojence (např. členské země NATO) i některé africké státy. Propad v poptávce po americkém zboží lze naopak zaznamenat v Asii a Oceánii, částečně i kvůli expanzi čínského zbrojního průmyslu.^{11 11}

3. 1. 4 Vývoj v Evropě

Mezi lety 2015 a 2019 kontrolovala Francie, Německo, Spojené království, Španělsko a Itálie dohromady 22,6 % celosvětového obchodu. Roku 1998 přijala Evropská Unie Kodex chování EU pro vývoz zbraní, přičemž ten zavazuje členské státy k větší opatrnosti při schvalování vývozu. Důležitým faktorem je množství omezení nejen ze strany EU, ale i OSN. Největším evropským a třetím světovým exportérem za uvedené období je Francie, která významně dodávala zbrojní vybavení (letadla a lodě) především do Egypta, Kataru a Indie.^{12 13 14 15}

3. 1. 5 Vývoj v Asii

Východní Asie a Blízký východ, kde probíhala první válka v Perském zálivu, byly na počátku devadesátých let hlavními celosvětovými importéry zbraní. Na základě přetrvávající nestability, rivality mezi státy a paramilitantními skupinami na Blízkém východě, byl odbyt zbraní v tomto regionu značný i po ukončení války. Po roce 1997 klesala poptávka na Blízkém východě z důvodu dostatečné akumulace zbraní a ve východní Asii (stejně jako Jižní Americe) z důvodu ekonomické krize.^{11 14}

Čína na přelomu tisíciletí dodávala především do Pákistánu. Později její export významně klesl, především kvůli nedostatečné kvalitě zbraní. Od té doby vývoz roste a v současnosti se drží kolem 5 % světového obchodu. Tento nárůst

bývá vysvětlován kopírováním pokročilejších systémů především z Ruska, ze kterého pochází téměř všechny importované zbraně. Největším čínským odběratelem je aktuálně stále Pákistán. Menší důraz na etiku ze strany Číny pak umožňuje export do Afriky a dalších rozvojových států, kde získává nejen tímto způsobem značný vliv.^{16 19}

3. 1. 6 Rozvojové země

Od poloviny prvního desetiletí 21. století jsou rozvojové země stále častějšími destinacemi zbrojního vývozu. Největší podíl obchodu těchto zemí stále obstarávají již zmíněné přebytky z dob studené války a čínský export levných kopií. Do těchto zemí také dodávají své zbraně vyspělejší státy světa, které mezi sebou již tolik neobchodují.^{18 17}

3.2 Lehké a ruční zbraně

3. 2. 1 Co jsou lehké a ruční zbraně

Lehké a ruční zbraně jsou dvě hlavní kategorie střelných zbraní, které se v současnosti používají nejčastěji. Ruční zbraně, jak už název napovídá, jsou malé zbraně menšího kalibru s různou mírou automatickosti určené k osobnímu použití. Dále se ruční zbraně dělí na dlouhé a krátké. Mezi takové zbraně řadíme třeba revolvery, pistole, pušky, samopaly či kulomety. Lehké zbraně jsou zbraně středního kalibru, které jsou nejčastěji obsluhovány malou posádkou – tedy dvěma až třemi lidmi. Jedná se především o těžké kulomety, granátomety, lehké minomety a přenosné protitankové a protiletadlové zbraně nebo raketové systémy, včetně jejich munice.^{18 19}

Velká část lehkých a ručních zbraní, které se nacházejí ve skladech po celém světě představují značné bezpečnostní riziko nejen z hlediska možného vloupání a zneužití, ale také kvůli možné samovolné detonaci nebo lidské chybě. Velká část těchto skladů je špatně udržována a zbraně, především munice, mohou být za hranou své životnosti, a proto se stávají nestabilními.^{20 21}

Lehké a ruční zbraně jsou v současnosti zodpovědné za 90 % úmrtí v rámci ozbrojených konfliktů. Devadesát procent válečných obětí jsou potom oběti civilní. Nejlepším řešením, jak bojovat proti nadměrnému množství zbraní, bývá ničení již vyrobených kusů, což není lehkou záležitostí a je to samozřejmě finančně náročné. Tento problém se týká především rozvojových zemí.^{22 23}

3. 2. 2 Obchod s lehkými a ručními zbraněmi

Lehké a ruční zbraně (Small Arms and Light Weapons – SALW) se vyrábí ve více než 70 zemích světa. Následně se distribuují různými kanály do dalších částí světa a v mnoha případech končí v rukou různých paramilitantních skupin. Nejčastěji se zbraně dodávají oficiálním přímým prodejem mezi výrobcem a vládou nebo soukromníkem. Velkým zdrojem těchto zbraní jsou nastřádané zásoby ze studené války. Vyspělé země (USA, Německo, Nizozemsko, země bý-

valého SSSR) se zbavují svých zásob a prodávají je na světovém trhu. Nezanedbatelným zdrojem zbraní jsou potom skryté transakce mezi vládami navzájem nebo mezi vládami a povstaleckými skupinami. V tomto případě se často stává, že jsou zbraně následně zneužity na další konflikty jinými nebo i stejnými skupinami. Důležitou součástí obchodu je i černý trh, který se neřídí žádnými zákony či pravidly. Představuje tak hlavní zdroj pro ozbrojování radikálních jednotlivců nebo skupin. To znamená zásadní problém jak pro rozvoj zemí, tak pro vyspělé státy, které jsou často cílem těchto skupin a nesou značné břemeno při boji proti těmto teroristickým skupinám. Většina zbraní na černém trhu byla původně součástí legálního obchodu. Na černý trh se zbraně dostávají především kvůli jejich nedostatečnému zabezpečení a sledování.

Dalším zdrojem pro černý trh jsou nelegální vnitrostátní obchody, o které se například v USA zasluhují především drogové kartely a další skupiny organizovaného zločinu. Nesmíme také zapomenout na již zmiňované zásoby ze studené války, kterými USA a bývalý Sovětský svaz zahltily Asii, Afriku a Střední Ameriku. Vzhledem k povaze černého trhu je téměř nemožné přesně určit jeho velikost. Světová hodnota obchodu s lehkými a ručními zbraněmi se v roce 2016 pohybovala kolem 6,3 miliard amerických dolarů. Celkový obchod se zbraněmi v roce 2017 čílal dokonce až 95 miliard dolarů.^{22 20 21}

Ruční a lehké zbraně nezpůsobují konflikty samy o sobě, ale umožňují válečný konflikt, který zpětně zvyšuje poptávku po zbraních na obou stranách. Snadný přístup ke zbraním konflikty prodlužuje a značně zvyšuje počty obětí především z řad civilistů, což má za následek obrovské vlny uprchlíků. Po konci bojů zůstává na dlouhá léta region nestabilní z ekonomického i sociálního hlediska a připravuje tak půdu pro další potenciální ozbrojený konflikt.²²

Nelegální šíření ručních a lehkých zbraní vede k velkému ohrožení civilistů nejen ve válečných zónách. Tyto zbraně mohou snadno ovládat i děti, které se účastní těchto válečných konfliktů. Jsou základním zbraňovým nástrojem nejen teroristických skupin, ale i totalitní vlády resp. jejich ozbrojených složek. Zbraňují humanitární pomoci a vystavují humanitární pracovníky velkému nebezpečí. V neposlední řadě má šíření nelegálně držaných zbraní negativní dopad na všechna odvětví hospodářství.²⁶

Problémy zneužití SALWs se dají ilustrovat na zbraních MANPADs (man-portable air-defense system), taktéž známé jako přenosné protiletadlové raketové komplety, které představují obrovské riziko v civilní letecké dopravě. V sázce jsou zde nejen životy cestujících a posádky, ale také dalekosáhlé ekonomické dopady. Roku 2003 zasáhl systém MANPAD nákladní letadlo DHL, kterému vyřadil jeho hydraulické systémy. Posádka pak i přes poškození letadla dokázala přistát. Další případ je z roku 2007, při kterém došlo k sestřelení nákladního letadla společnosti TransAVIAex-

port nad územím Somálska. Následně v květnu roku 2020 byl opět nad oblastí Somálska sestřelen etiopskou národní obrannou silou letoun převážející potřebné materiály humanitární pomoci v období pandemie.^{22 23}

3.3 Další kategorie zbraní

3.3.1 Těžké zbraně a jejich munice, zbraňové systémy

Tanky, těžké dělostřelectvo, samohybné dělostřelectvo, obrněné transportéry, letecká technika, dělostřelectvo obecně označujeme jako těžké zbraně. Jsou to zbraně nepřemístitelné nebo přemístitelné pouze na podvozcích. Tyto zbraně jsou velmi účinné, ale kvůli několika faktorům to není arzenál, který by představoval velký bezpečnostní problém na poli černého trhu. Tyto zbraně nejsou dostatečně mobilní a často bývají mnohem lépe zabezpečené, než lehké a ruční zbraně, které je snadnější odcizit a zneužít. Riziko však mohou představovat v případě prodeje státům, které porušují lidská práva nebo jsou jinak zapojeny v činnosti odsouzené mezinárodním společenstvím. Jako příklad mohou posloužit dodávky zbraňových systémů Saudské Arábii v době její intervence v Jemenu. Tyto dodávky byly ukončeny až po značném tlaku na vlády států dodávajících tyto zbraně do zmíněného konfliktu.^{24 25 26 27}

Výbušniny zahrnují bomby, explozivní látky a střely, které se také (je-li obsaženo značné množství explozivní nálože) mohou kategorizovat jako zbraně hromadného ničení. Státy G7 zřídily v roce 1987 mezinárodní kontrolní režim, který se snaží omezit šíření raket a jejich technologií pomocí souborů vývozních opatření. Toto uskupení se nazývá Režim kontroly raketových technologií (Missile Technology Control Regime/MTCR/1987). Počet členů této organizace momentálně čítá 35 států.^{28 29}

Samotnou kategorií jsou zbraňové systémy. Jedná se o počítačové integrované systémy pro řízení a provoz zbraní a techniky. Konkrétně jde o programy, které umožňují řízení a koordinaci používané techniky, jimiž jsou mezikontinentální balistické střely, antibalistické střely, bombardéry dlouhého doletu, ale i mnohé prvky pozemní techniky. V době prudkého nárůstu informačních technologií obsahuje většina moderních zbrojních zakázek i odpovídající systém umožňující lepší aplikaci techniky v boji. Příkladem takových systémů na taktické úrovni jsou například zbraně taktické kratšího doletu, protitankové, protiletecké a podpůrné zbraně, které se dělí podle místa vypuštění a cíle (země-země; země-vzduch; vzduch-země; vzduch-vzduch).^{29 30 31}

3.3.2 Zbraně hromadného ničení a jaderné zbraně

Mezi zbraně hromadného ničení řadíme biologické, chemické či jaderné zbraně. Biologické zbraně jsou takové zbraně, které mají za účel oslabit nebo přímo zneškodnit protivníka pomocí organických látek. V historii se napří-

klad používal rozptyl bacilů moru. Rozdílem mezi chemickými a biologickými zbraněmi je možnost částečného zacílení útoku v případě chemických zbraní. Cílení biologických zbraní je obtížnější a je zde riziko nekontrolovatelného šíření bakterie i v nežádoucích oblastech. Zásadním rozdílem je způsob jejich získávání resp. způsob laboratorní přípravy. V první světové válce byly chemickými zbraněmi například fosgen nebo yperit. Biologické a chemické zbraně se často sdružují do kategorie biochemické. Obě skupiny se považují za zbraně hromadného ničení, jak již bylo zmíněno, a jsou zakázány mezinárodními dohodami. Konkrétně se jedná o Úmluvu o zákazu biologických zbraní (The Biological Weapons Convention/BWC/1972) a Úmluvu o chemických zbraních (The Chemical Weapons Convention/CWC/1993), která navazuje na Ženevský protokol z roku 1925. Tyto úmluvy se zaměřují na zákaz vývoje, výroby a skladování zbraní a zavazují signatáře úmluv k jejich ničení.^{32 33 34 35}

Podobně jako biologické a chemické zbraně se jako zbraně hromadného ničení klasifikují i nukleární zbraně. Řadí se mezi ně zbraně jaderné a neutronové. Na toto téma bylo sepsáno již několik mezinárodních smluv. Vůbec první

byla *Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek* (Partial Test Ban Treaty/PTBT/1963), která zakazovala testy nukleárních zbraní v atmosféře, ve vesmíru a pod vodní hladinou mezi Sovětským svazem, Spojenými státy a Británií. O několik let později byla podepsána *Smlouva o nešíření jaderných zbraní* (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons/NPT/1968). Jejím hlavním účelem bylo zabránit šíření jaderných zbraní do států, které zatím žádné takové zbraně nevlastnily. Platnost této smlouvy byla v květnu roku 1995 prodloužena na dobu neurčitou, stále ji ale nepodepsaly všechny státy disponující jadernými zbraněmi (jmenovitě Indie, Pákistán, Izrael a KLR, která od ní v roce 2003 odstoupila). Nukleárním odzbrojováním se zabývají například i bilaterální dohody o snížení počtu strategických zbraní – START. Jedná se o dohody mezi Ruskem, některými bývalými zeměmi Sovětského svazu a Spojenými státy. Další smlouvy jsou pak například *Smlouva o zákazu jaderných zbraní* (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons/TPNW/2017), která dodnes není účinná a *Smlouva o úplném zákazu jaderných zkoušek* (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty/CTBT/1996), která taktéž nevstoupila v platnost.^{36 37 38 39 40 41}

4 MEZINÁRODNÍ REGULACE

4.1 Kodex chování EU pro vývoz zbraní (5/1998)

Kodex chování EU pro vývoz zbraní z roku 1998 je politickou deklarací, která má za cíl zvýšit standardy při schvalování vývozu zbraní a transparentnost obchodu se zbraněmi v rámci EU. Vývoz zbraní se nemá schválit pokud je zřejmé riziko, že zbraně mohou být použity pro násilí a utlačování na mezinárodní i domácí úrovni a pokud by zbraně mohly způsobit nebo prodloužit ozbrojený konflikt. Členské státy mají přihlížet k možnému použití zbraní proti spojencům, brát v úvahu minulé činy dovozce z hlediska dodržování humanitárního práva, dohod o kontrole zbraní a obecnému přístupu k terorismu. Dále mají signatáři dokumentu přihlížet k ekonomické situaci státu a jeho rozpočtu na vojenské vs. sociální účely. Kodex má zřízen mechanismus, který napomáhá transparentnosti mezi státy a odrazuje od přebírání již zamítnutých zakázek. Pokud byla na základě Kodexu zamítnuta smlouva pro vývoz zbraní jedním státem a jiný stát miní zakázku převzít v průběhu dalších třech let, musí dostat souhlas od státu, který zakázku zamítl. Principy Kodexu se rozhodly implementovat i země mimo EU například Kanada, Jihoafrická republika a částečně i Spojené státy.^{42 43 44}

Slabou stránkou Kodexu je mimo vágní formulaci pravidel hlavně právní nezávaznost. Tu řeší až Společný postoj Rady ministrů 2008/944/SZBP, který členské státy Unie musely zohlednit při novelizaci své legislativy. Avšak

i zde jsou uvedené principy formulovány opět značně vágně a často rozdílná interpretace a odlišné právní předpisy členských států pozici tohoto dokumentu oslabují.^{47 48 49 50}

4.2 Protokol OSN o střelných zbraních (5/2001)

Protokol proti nedovolené výrobě střelných zbraní, jejich součástí, dílů a střeliva a proti obchodování s nimi (The Firearms Protocol) doplňující úmluvu OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC) je právně závazným nástrojem na globální úrovni. Dokument se zaměřuje především na označení nedovolené výroby a nedovoleného obchodu jako kriminálního činu, zavádění kontrolních a bezpečnostních opatření, včetně likvidace zbraní s účelem zamezení jejich odcizení a na zneužití na černém trhu. Dále se podle textu stanovují licence pro výrobu a obchod a zajišťuje se dostatečné označování, evidence a sledování střelných zbraní. Konkrétně se státy zavazují k zavádění co nejpřísnějších právních kroků proti nedovolené výrobě a obchodu a mohou se uchýlit například k zabavení nebo destrukci těchto zbraní. Tento protokol ovšem neratifikovali hlavní výrobci zbraní.⁴⁵

4.3 Akční program OSN (7/2001)

V celém znění *Akčního programu OSN k prevenci, potírání a vymýcení nezákonného obchodu s ručními a lehkými zbraněmi*

ve všech jeho aspektech (Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects) – zkráceně PoA. PoA je právně nezávazné opatření z roku 2001, v němž se státy shodují na nutnosti regulovat obchod se zbraněmi; kriminalizovat nelegální výrobu, držení, skladování a obchod se zbraněmi; požadovat označování a registrování zbraní; prosazovat embargo; ničit nadbytečné a zabavené zbraně; šířit osvětu a zavádět odzbrojovací a reintegrační programy. Program měl vést ke vzniku mezinárodní smlouvy o obchodu se zbraněmi. Jako jeden z prvních programů řešící tuto problematiku měl přirozeně množství nedostatků. Nebyl zřízen žádný mechanismus, který by posuzoval dodržování závazků a určoval množství důležitých cílů, ani nespécifikoval konkrétní kroky potřebné k jejich dosažení. Valná většina států podávala dvouleté zprávy o provádění kroků k uskutečnění vytyčených cílů. Zprávy neměly definovaný formát, a tak byly více či méně konkrétní a obsáhlé. Později vzniklo několik důležitých nástrojů, které pomáhají státům dosahovat cílů Akčního programu OSN. Například se jedná o mezinárodní normy v oblasti kontroly ručních palných zbraní (ISACS – International Small Arms Control Standards) nebo mezinárodní nástroj pro včasné a spolehlivé určování a sledování nedovolených ručních a lehkých zbraní (ITI – International Tracing Instrument).^{46 47 48 49}

4.4 Arms Trade Treaty (12/2014)

Nejvýznamnější mezinárodní smlouvou, která se zabývá obchodem se zbraněmi je Arms Trade Treaty (zkr. ATT). ATT je mezinárodní odzbrojovací smlouva, která určuje, kdy je obchod s konvenčními zbraněmi na mezinárodní úrovni legální.⁴⁹ Tato smlouva byla vytvořena na plénu Valného shromáždění a již při samotné přípravě vzbuzovala kontroverze, které do jisté míry přetrvávají dodnes. Některé státy, zejména USA, chtěly z dohody vyloučit obchod s municí, s čímž však další část států, zejména afrických, nesouhlasila.

Výsledkem se stal kompromis, kdy munice není zahrnutá v článku 2, který definuje obsah dohody, avšak obchod s ní je řešen článkem 3, který zakládá jisté regulace. Signatáři se zavazují zavést státní systém kontroly a regulace vývozu munice. Ne všechny státy tuto smlouvu podepsaly resp. ratifikovaly a také bohužel i mezi státy, které tak učinily, nedochází ke stoprocentnímu dodržování ATT. Ruská federace dohodu nepodepsala. Spojené státy k dohodě přistoupily, avšak neratifikovaly ji a v roce 2019 oznámila administrativa prezidenta Trumpa, že od dohody odstoupí (v době napsání tohoto backgroundu tak zatím neučinila a Spojené státy jsou stále signatáři ATT).^{50 51 52}

ATT se zaměřuje především na otázky důsledku obchodu se zbraněmi, k jakému účelu jsou pořízeny, jak zabránit riziku zneužití a jestli je jejich předpokládané užití v souladu s mezinárodním právem. Podstatná část ATT je také evidence zbraní a střeliva, stejně jako povinnost informovat mezinárodní společenství o objemu obchodovaných komodit.⁵⁸

Arms Trade Treaty předcházela podobná uspořádání se stejnou nevýhodou, a to absencí všeobecné právní závaznosti. Stejně jako všechny mezinárodní smlouvy je totiž závazná a vymahatelná pouze mezi jejími signatáři. Mezi dřívější dohody řadíme například Wassenaarskou dohodu (1996) a COCOM⁵². Obě dohody se zaměřují především na transparentnost mezinárodního obchodu, i když COCOM byl poměrně striktnější. Od těchto dohod se ATT liší především zájmem o způsob použití či možnost zneužití obchodovaných zbraní. Před přijetím ATT byl problém obchodu se zbraněmi téměř neadresovaný, a proto je v tomto ohledu nejvýznamnější. Například tehdejší mezinárodní regulace na banány, a potažmo všechno další ovoce, byly přísnější než regulace mezinárodního obchodu se zbraněmi. Implementace ATT se v současnosti projevuje především vytvářením kontroly a celkové evidence na národní úrovni, avšak na mezinárodní úrovni stále zaostává.^{59 60 53 54 55 56 57}

5 ZÁVĚR

Regulací obchodu se zbraněmi se v různých kategoriích zabývá řada smluv, které ale často nejsou dodržovány. Proto je důležité již existující smlouvy revidovat, hledat v nich problémy a slabá místa, které je možné napravit. Zatímco u kategorií zbraní, jako jsou zbraně hromadného ničení, vojenská technika nebo zbraňové systémy můžeme počítat s jejich dostatečným zabezpečením, u lehkých a ručních střelných zbraní toto předpokládat nelze. Je tedy velmi snadné takové zbraně zneužít a s jejich pomocí tero-

rizovat obyvatelstvo nejen v místním regionu, ale ve výsledku po celém světě. Problém s lehkými a ručními zbraněmi se ale netýká jen rozvojových zemí. I v rozvinutých zemích roste nejen zakázaný trh se zbraněmi, ale schvalují se obchody, které neplní podmínky mezinárodních smluv nebo je nějakým způsobem obcházejí. To má za následek přezásobení zbraněmi v jiných regionech a zpětně způsobuje krize dokonce i v zemích, ze kterých tyto zbraně pocházejí.

6 OTÁZKY PRO JEDNÁNÍ

1. Je váš stát signatářem ATT? Ratifikoval tuto smlouvu?
2. Probíhají na území vašeho státu transfery zbraní? Podílí se na intervenci v některém ze současných probíhajících konfliktů tím, že dodává zbraně některé ze stran?
3. Má váš stát pod kontrolou zbraně na svém území nebo čelí problémům spojeným s černým trhem se zbraněmi? Měl váš stát takový problém historicky?
4. Uvítal by váš stát silnější mezinárodní regulaci? Jak by měla vypadat?
5. Bude váš stát chtít sepsat novou mezinárodní smlouvu nebo výrazně revidovat ATT?
6. Jaké má váš stát regulace na národní úrovni?
7. Je váš stát zapojen do mezinárodního obchodu se zbraněmi, ať už jako importér nebo exportér?

7 DOPORUČENÉ A ROZŠIŘUJÍCÍ ZDROJE

Text Arms Trade Treaty

United Nations. *Arms Trade Treaty* [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/ATT_English/ATT_English.pdf?templateId=137253

Krátké video o Arms Trade Treaty – co to je, proč je potřeba, v čem je inovativní, jaký má dopad a jak vlastně funguje

What is the Arms Trade Treaty? [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://youtu.be/wasPiNwe6hQ>

Video o celosvětovém obchodu se zbraněmi a jeho stinných machinacích. Andrew Feinstein.

Andrew Feinstein: The Shadow World of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://youtu.be/hCjZXCyD_8c

Akademická práce na téma obchodu se zbraněmi. Pokud potřebujete přesnější informace, něco vám není jasné – toto je dobrý zdroj

KEMPF, Jonas. *Making A Killing: A Study of the Trade and Production of Arms* [online]. New York, 2016 [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://digitalcommons.bard.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=senproj_s2016&fbclid=IwARoRmFaoEfsM5MKGvz4E6fgmnSozz3HwLl9cfVAQ9-AfpigXkBcDhzToFKk. Senior Project. The Division of Social Studies of Bard College.

Projekt Indefensible aneb sedm mýtů, které pohání globální obchod se zbraněmi.

Indefensible [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.projectindefensible.org/>

Krátké video o největším obchodu se zbraněmi v historii. Andrew Feinstein.

Real Media: Biggest Arms Deal in History [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://youtu.be/gkzQo-2zWQU>

Přehled výrobců lehkých a ručních zbraní a jejich munice.

Small Arms Survey, Producers of Small Arms, Light Weapons, and Their Ammunition [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.files.ethz.ch/isn/182840/SAS-Research-Note-43.pdf>

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- 1 Andrew Feinstein: The Shadow World of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://youtu.be/hCjZXCyD_8c
- 2 SPIRI, International arms transfers [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/international-arms-transfers>
- 3 BBC, Yemen crisis: Why is There a War? [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>
- 4 Amnesty International, Killer facts 2019: The Scale of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/08/killer-facts-2019-the-scale-of-the-global-arms-trade/#:~:text=Global%20spending%20on%20arms,worth%20of%20sales%20in%202017.>
- 5 SPIRI, International Arms Transfers [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/international-arms-transfers>
- 6 KEMPF, Jonas. Making A Killing: A Study of the Trade and Production of Arms [online]. New York, 2016 [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://digitalcommons.bard.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=senproj_s2016&fbclid=IwARoRmFaoEfsM5MKGvZ4E6fgmnSozz3HwLl9cfVAQ9-AfpigXkBcDhzToFKk. Senior Project. The Division of Social Studies of Bard College.
- 7 Russian Arms Exports to Africa: Moscow's Long-term Strategy [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/russian-arms-exports-to-africa-moscows-long-term-strategy/a-53596471>
- 8 Russian Arms Sales Growing in Africa [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: https://www.defenseworld.net/news/26576/Russian_Arms_Sales_Growing_in_Africa#.X_Dx49jok2w
- 9 KEMPF, Jonas. Making A Killing: A Study of the Trade and Production of Arms [online]. New York, 2016 [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://digitalcommons.bard.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=senproj_s2016&fbclid=IwARoRmFaoEfsM5MKGvZ4E6fgmnSozz3HwLl9cfVAQ9-AfpigXkBcDhzToFKk. Senior Project. The Division of Social Studies of Bard College.
- 10 Amnesty International, Killer facts 2019: The Scale of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/08/killer-facts-2019-the-scale-of-the-global-arms-trade/#:~:text=Global%20spending%20on%20arms,worth%20of%20sales%20in%202017.>
- 11 BBC, Yemen crisis: Why is There a War? [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>
- 12 SPIRI, International Arms Transfers [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/international-arms-transfers>
- 13 Amnesty International, Killer Facts 2019: The Scale of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/08/killer-facts-2019-the-scale-of-the-global-arms-trade/#:~:text=Global%20spending%20on%20arms,worth%20of%20sales%20in%202017.>
- 14 SPIRI, Arms Embargoes [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/databases/embargoes>
- 15 Here's what's behind France's 72% jump in weapons exports [online]. [cit. 2020-12-30]. Dostupné z: <https://www.>

defensenews.com/global/europe/2020/03/10/heres-whats-behind-frances-72-jump-in-weapons-exports/

16 SPIRI, International Arms Transfers [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/international-arms-transfers>

17 KEMPF, Jonas. Making A Killing: A Study of the Trade and Production of Arms [online]. New York, 2016 [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://digitalcommons.bard.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1005&context=senproj_s2016&fbclid=IwARoRmFaoEfsM5MKGvZ4E6fgmnSozz3HwLl9cfVAQ9-AfpigXkBCDhzToFKk. Senior Project. The Division of Social Studies of Bard College.

18 FAS, The Global Threat of Small Arms and Light Weapons [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://fas.org/asmp/campaigns/smallarms/primer.html>

19 NATO Review - Small Arms: the Real Weapons of Mass destruction? [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://youtu.be/VPnzuOgZpS4>

20 Amnesty International, Killer facts 2019: The Scale of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/08/killer-facts-2019-the-scale-of-the-global-arms-trade/#:~:text=Glo%20spending%20on%20arms,worth%20of%20sales%20in%202017>.

21 Small Arms Survey, Transfers [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <http://www.smallarmssurvey.org/index.php?id=329>

22 NATO Review - Small arms: the Real Weapons of Mass Destruction? [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://youtu.be/VPnzuOgZpS4>

23 Wikipedia, 2020 East African Express Airways Brasilia Crash [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/2020_East_African_Express_Airways_Brasilia_crash

24 Britannica, List of Weapons [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/list-of-weapons-2058724>

25 Army Technika [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <http://www.armytechnika.cz/>

26 UK Faces New Legal Challenge Over Arms Sales to Saudi Arabia [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/politics/2020/oct/27/uk-faces-new-legal-challenge-over-arms-sales-to-saudi-arabia>

27 France Under Pressure to Come Clean over Arms Exports in Yemen Ear [online]. [cit. 2021-01-03]. Dostupné z: <https://www.france24.com/en/20190420-france-arms-exports-yemen-saudi-uae-khashoggi-disclose>

28 Celní správa České republiky, Mezinárodní kontrolní režimy [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: [https://www.celnisprava.cz/cz/dalsi-kompetence/ochrana-spolecnosti-a-zivotniho-prostredi/Stranky/mezinarodni-kontrolni-rezimy.aspx#:~:text=Re%C5%BEim%20kontroly%20oraketov%C3%BDch%20technolog%C3%AD%20\(MTCR,pro%20v%C3%BDvoj%20a%20ov%C3%BDrobu%20oraket](https://www.celnisprava.cz/cz/dalsi-kompetence/ochrana-spolecnosti-a-zivotniho-prostredi/Stranky/mezinarodni-kontrolni-rezimy.aspx#:~:text=Re%C5%BEim%20kontroly%20oraketov%C3%BDch%20technolog%C3%AD%20(MTCR,pro%20v%C3%BDvoj%20a%20ov%C3%BDrobu%20oraket)

29 UNRCPD, Weapons of Mass Destruction [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://unrcpd.org/wmd/>

30 Britannica, Tactical Weapons System [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/technology/tactical-weapons-system>

31 Britannica, Weapons System [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/technology/weapons-system>

- 32 UNRCPD, Weapons of Mass Destruction [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://unrcpd.org/wmd/>
- 33 United Nations, Biological Weapons [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/>
- 34 InternetWEEK, Úmluva o chemických zbraních [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <http://internetweek.cz/chemicke-bojove-latky/umluva-o-chemicky-ch-zbranich>
- 35 Valka.cz, Biologické zbraně [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.valka.cz/892-Biologicke-zbrane-I>
- 36 Britannica, Strategic Arms Reduction Talks [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Strategic-Arms-Reduction-Talks>
- 37 UNODA, Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, in Outer Space and Under Water [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: http://disarmament.un.org/treaties/t/test_ban
- 38 UNODA, Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <http://disarmament.un.org/treaties/t/tpnw>
- 39 UNODA, Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <http://disarmament.un.org/treaties/t/npt>
- 40 INFO.cz, Před 50 lety byla podepsána Smlouva o nešíření jaderných zbraní [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.info.cz/magazin/pred-50-lety-byla-podepsana-smlouva-o-nesireni-jadernych-zbrani>
- 41 Weapons of Mass Destruction [online]. [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: <https://unrcpd.org/wmd/>
- 42 FAS, European Union Code of Conduct [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://fas.org/asmp/campaigns/code/eucode.html>
- 43 SPIRI, European Union Code of Conduct [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.sipri.org/sites/default/files/research/disarmament/dualuse/pdf-archive-att/pdfs/eu-code-of-conduct-on-arms-exports.pdf>
- 44 SEESAC, Code of Conduct on Arms Export [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.seesac.org/f/img/File/Res/EU-Documents/EU-Code-of-Conduct-on-Arms-Exports-512.pdf>
- 45 United Nations, The Firearm Protocol [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <http://www.unodc.org/unodc/en/firearms-protocol/the-firearms-protocol.html>
- 46 Gun Policy, Armed Violence, Small Arms and the United Nations [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-nations>
- 47 Úřední věstník Evropské unie, Ruční a lehké zbraně [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:34f4f9f1-59d4-42ed-a2cd-29fd475f9186.0001.02/DOC_104 & format=PDF
- 48 NATO Review, Deset let Akčního programu ručních palných zbraní - Jaká je situace dnes? [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.nato.int/docu/review/2011/Arms-control/10-years-actions/CS/index.htm>
- 49 Konvenční zbraň je taková zbraň, která neobsahuje toxické či chemické složky a zároveň se nejedná o jadernou zbraň. Jsou to například explozivní zbraně (ruční granáty, proti-pěchotní miny), pušky, tanky, válečné lodě a letadla, ale i lasery.
- 50 Andrew Feinstein: The Shadow World of the Global Arms Trade [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://>

youtu.be/hCjZXCyD_8c

51 United Nations. Arms Trade Treaty [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/ATT_English/ATT_English.pdf?templateId=137253

52 COCOM vznikl z iniciativy mocností západního bloku s myšlenkou embarga na obchod se zbraněmi s východním blokem především v období studené války. Wassenaarská dohoda ne něj navazuje

53 United Nations, UN Register of Conventional Arms [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.un.org/disarmament/convarms/register/>

54 Britannica, Strategic Arms Reduction Talks [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/event/Strategic-Arms-Reduction-Talks>

55 Wikipedia, Wassenaar Arrangement [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Wassenaar_Arrangement

56 Wikipedia, Coordinating Committee for Multilateral Export Controls [online]. [cit. 2020-12-05]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Coordinating_Committee_for_Multilateral_Export_Controls

Pražský studentský summit

Pražský studentský summit je unikátní vzdělávací projekt existující od roku 1995. Každoročně vzdělává přes 300 studentů středních i vysokých škol o současných globálních tématech, a to především prostřednictvím simulace jednání tří klíčových mezinárodních organizací – OSN, NATO a EU.

- studentsummit.cz
- summit@amo.cz
- facebook.com/studentsummit
- instagram.com/praguestudentsummit
- twitter.com/studentsummit
- youtube.com/studentsummit

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu avzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.

Jana Gallistlová

Autorka je spolupracovnicí Asociace pro mezinárodní otázky a členkou přípravného týmu Pražského studentského summitu.

POŘADATEL

GENERÁLNÍ PARTNER

AMO.CZ

The Kellner
Family
Foundation

TOP PARTNEŘI

Ministerstvo zahraničních věcí
České republiky

Evropská
komise

Zastoupení v České republice

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

PARTNEŘI

UNIVERZITA
KARLOVA
V PRAZE

ambassy

Embassy of Canada
Ambassade du Canada

AUTO ZRUCKÝ
DEALER NISSAN

UNITED NATIONS
Informační centrum OSN v Praze

MEDIÁLNÍ PARTNER

RESPEKT

#SUMMIT26

Autor: Jana Gallistlová

Imprimatur: Jiří Rajtr, Martin Blecha

Jazyková úprava: Barbora Kolečková, Šárka Janáková, Anna Zadražilová

Sazba: Tereza Ondráčková

Grafická úprava: Lucie Vodvářková

**Vydala Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)
pro potřeby XXVI. ročníku Pražského studentského
summitu.**

© AMO 2020

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

Žitná 27, 110 00 Praha 1

Tel.: +420 224 813 460, e-mail: summit@amo.cz

IČ : 65 99 95 33

www.amo.cz

www.studentsummit.cz